

УДК 316.61/.62/.65/.66/.47:159.923.2

Попович Ігор Степанович – доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету.

E-mail: personal925@list.ru

ORCID 0000-0002-1663-111X

СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ В ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Представлені результати дослідження соціальних очікувань особистості в людських взаєминах. Підкреслено значення і показана роль соціальних очікувань як одного з найважливіших і маловивчених соціально-психологічних феноменів.

Визначено та вивчено такі функції соціальних очікувань: регулятивна, посередницька, коригувальна, орієнтаційна, прогностична, оцінювальна, стабілізаційна і трансформувальна.

Підкреслено, що соціальні очікування здатні виступати базовою складовою системи регуляції поведінки особистості. Зазначено, що соціальні очікування сприяють становленню та розвитку особистості як суб'єкта самоактивності.

Ключові слова: регулятивна, посередницька, коригувальна, орієнтаційна, прогностична, оцінювальна, стабілізаційна, трансформувальна функції соціальних очікувань.

Постановка проблеми. Доречно пригадати геніальні слова відомого одесита, видатного психолога і філософа Сергія Леонідовича Рубінштейна (1889 – 1960): «Серце людини все виткане з її людських взаємин з іншими людьми; те, чого вона варта, повністю визначається тим, до яких людських взаємин вона прагне, які взаємини з людьми, з іншою людиною здатна вибудовувати. Тому взаємини з іншими людьми складають ядро справжньої життєвої психології» [7]. Ці слова не втрачають своєї актуальності і у наш час.

Безумовно, людські взаємини – контакти, зв'язки двох або більше осіб, у результаті яких відбувається зміна їх суджень, оцінок, відносин, настановлень,

поведінки та діяльності. Глибина, багатогранність і непередбачуваність людських взаємин в повній мірі залежать від індивідуальності й неповторності людини. Людські взаємини завжди представляли й представлятимуть величезний науковий інтерес тих науковців, об'єктом вивчення яких є людина. Завдання, які стоять перед сучасною психологічною наукою, вимагають від нас досліджувати взаємини між людьми в найрізноманітніших ситуаціях: співробітництва, конкуренції, конфлікту, в навчальній групі, виробничому колективі, спортивній команді, сім'ї. Людині завжди хотілося передбачити, спрогнозувати хід подій. Кожна людина на щось сподівається, чогось чекає, очікує. Очікуваннями, надіями наповнена кожна мить людських взаємин, відносин, конфліктів й людського буття загалом.

Здійснивши низку наукових пошуків, пов'язаних із соціальними очікуваннями як базовим психологічним механізмом саморегуляції поведінки особистості, феноменологічним й типологічним аспектами соціальних очікувань [6], виокремивши родо-видові зв'язки, здійснивши семантичний аналіз наукової категорії «соціальні очікування», наш науковий інтерес привернули соціальні очікування в людських взаєминах. Виникла гостра необхідність розібратися, яке мають значення, займають місце і відіграють роль соціальні очікування в сплетінні міжособистісних контактів, відносин, стосунків та людських взаєминах загалом.

Наукові джерела містять багатий теоретичний та емпіричний матеріал про міжособистісну взаємодію, людські взаємини. Однак, на наш погляд, психологічний зміст і функції соціальних очікувань, потребують скрупульозного дослідження в плинні повсякденного буття. Значний внесок у дослідження загальнотеоретичних та методологічних аспектів цієї проблеми зробили такі психологи, як М.С.Бобнєва, М.Й.Боришевський, В.Г.Врум, М.Л.Гомелаурі, П.П.Горностай, Н.Й.Гуткіна, І.В.Жадан, Я.Л.Коломінський, О.А.Коновалова, Н.В.Кузьменко, Г.В.Лагонда, Е.Е.Лінчевський, Дж.Г.Мід, Т.Парсонс, С.П.Роббінс, Дж.Б.Роттер, Т.М.Титаренко, О.В.Тишковський, С.П.Тищенко, Х.Хекхаузен, Дж.Д.Хетфілд, Р.К.Хьюсман, Т.Шибутані та інші.

Велика кількість науковців досліджували самооцінку особистості, рефлексивність, рівень домагань, образ «Я» і Я-концепцію: Р.Б.Бернс, М.Й.Боришевський, Л.І.Гавришак, Н.Й.Гуткіна, В.Джемс, І.С.Кон, Б.Н.МакКендлес, Дж.Г.Мід, Т.М.Титаренко, С.П.Тищенко, Т.Шибутані та інші. Але обмаль фундаментальних наукових досліджень про такий важливий феномен як соціальні очікування, з якими людина постійно пов'язана.

Виходячи з висвітлених міркувань, **теоретична і практична актуальність** запропонованої теми дослідження очевидна.

Мета статті полягає в дослідженні соціальних очікувань як одного з важливих і маловивчених соціально-психологічних феноменів, який здійснює визначальний вплив на змістові та динамічні параметри людських взаємин.

Наукова новизна полягає в тому, що предметом нашого дослідження є психологічний зміст соціальних очікувань у розмаїтті людських взаємин. Отримані наукові результати дають можливість визначити роль соціальних очікувань, глибше вивчити умови їх реалізації в різних соціальних ситуаціях; виділити функції соціальних очікувань; зрозуміти поведінку людини в контексті очікуваної поведінки оточуючих і під час несподіваних дій. Безумовно, дослідження масштабне, вимагає часу, певних зусиль. Тому наша наукова стаття – це спроба підкреслити значення запропонованої проблематики, визначити орієнтири майбутніх наукових пошуків.

Практична значущість полягає у вирішенні невідкладних завдань соціальної психології особистості, міжособистісної взаємодії, вивченні психологічних умов реалізації соціальних очікувань, що має вагоме значення у налагодженні ефективної співпраці, сприяє досягненню високих показників у будь-якій діяльності. Отримані результати дослідження можуть бути використані психологами, педагогами, службами по роботі з персоналом на підприємствах, соціальними працівниками, а також для вивчення міжособистісних взаємин як в науковому плані, так і під час організації навчально-виховного чи виробничого процесів. Результати будуть цікаві тим,

хто вивчає людину як феномен світу, і процес становлення її як унікальної і самодостатньої особистості.

Результати дослідження. Останнім часом простежується закономірне посилення уваги сучасної соціально-психологічної теорії до дослідження суб'єктної реальності людини, до розвитку особистості як суб'єкта самоактивності. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в суспільстві, зумовлюють висунення нових вимог до особистості фахівця. Щоб пізнати глибинну сутність соціальних очікувань, необхідно зазначити такі вихідні положення:

- соціальні очікування є соціально-психологічним утворенням, яке породжує структурно-сміслову цілісність «Я» і забезпечує її функціонування;
- структурно-смістова цілісність «Я» не може існувати поза соціальним середовищем, поза таким соціальним утворенням, як «не-Я»;
- соціальні очікування передбачають узгодженість трьох аспектів: когнітивного, емоційно-ціннісного та регуляційного;
- соціальні очікування забезпечуються когнітивною, емоційно-ціннісною та поведінковою готовністю індивіда до попереднього перебігу подій;
- соціальні очікування – це сукупність апробованих знань, інформація суб'єкта про самого себе, а також уявлення про те, як його сприймають, оцінюють, розуміють оточуючі суб'єкти взаємодії, зокрема значущі інші, а він відповідно сприймає, оцінює і розуміє їх;
- соціальні очікування супроводжуються неймовірно великим емоційно-ціннісним навантаженням, оцінкою і самооцінкою, суб'єктом якостей, дій, вчинків, патернів взаємодії і формуванням на цій основі певного ставлення як до суб'єкта взаємодії, так і до самого себе;
- соціальні очікування суб'єкта передбачають регулятивність своєї діяльності та поведінки, узгодженість очікувань, сподівань інших суб'єктів з власними думками, бажаннями, діями, врахування їх ймовірних реакції і навпаки.

У міжособистісних взаєминах соціальні очікування виконують низку функцій: регулятивну, посередницьку, коригувальну, орієнтувальну,

прогностичну, оцінювальну, стабілізаційну і трансформувальну. Безумовно, під функцією розуміємо взаємоузгоджену залежність дій, вчинків, психічних новоутворень індивіда. Дія людини, яка залежить від іншого дії, є формою її прояву і змінюється відповідно до початкової дії. Отже, оцінка людиною окремого акту взаємодії є функцією, взаємоузгодженою залежністю попереднього досвіду та оцінювання, сформованого рівня адекватності сприйняття оточуючих і відповідної реакції на події. Виокремити значення кожної з функцій соціальних очікувань – завдання не з нелегких, оскільки функції знаходяться у взаємозв'язку, в органічній єдності. Загальна мета виконання завдання є основою об'єднання функцій у функціональну систему. Згідно концепції П.К.Анохіна, вирішальним моментом у створенні такої нової функціональної системи є оцінка результатів, до якої призводять спроби організму усунути дефект, що реалізується завдяки наявності «зворотної аферентації». Зворотна аферентація забезпечує складні процеси співставлення у центральній нервовій системі моделі очікуваного результату цілеспрямованої діяльності організму з реально досягнутим [1]. Спробуємо розкрити зміст всіх нами визначених функцій соціальних очікувань особистості.

Розглянемо регулятивну функцію соціальних очікувань. Регулятивна функція соціальних очікувань пов'язана з самооцінкою, рівнем домагань, інформацією, думками, бажаннями, діями кожного учасника взаємодії. Те, чого очікує людина, визначається не тільки самооцінкою та рівнем її домагань, але й інформацією про людей, з якими вона взаємодіє, думку яких цінує чи нехтує, що також має значення, оскільки негативна інформація про учасника взаємодії впливає на зміст когнітивної складової. Інформація про тих людей, чиєю думкою людина нехтує, вносить певні корективи в соціальні очікування, підтверджуючи їх правильність чи спростовуючи їх. Будь-яка інформація про іншого учасника взаємодії позначається на соціальних очікуваннях. Регулятивна функція соціальних очікувань реалізується через інтеріоризацію та екстеріоризацію. Регулятивні системи самооцінки змінюють сприйняття і

ставлення людини як до самої себе, так і до оточуючих, та позначаються на змістових і динамічних параметрах соціальних очікувань особистості.

Розглянемо посередницьку функцію соціальних очікувань. Посередницька функція очікувань – це функція врівноваження і підтримки стану збалансованості між самосвідомістю особистості та її соціальним оточенням [3]. Посередницька функція має вагоме значення для формування «Я», бо завдяки їй здійснюється виокремлення себе з оточуючої дійсності, порівняння з різними «не-Я» як узагальнення властивих людині рис і відсутніх у неї, але притаманних іншим. Посередницька функція соціальних очікувань реалізується через порівняння, ототожнення, зіставлення «Я» і «не-Я» особистості.

У тісному взаємозв'язку з регулятивною та посередницької функціями соціальних очікувань знаходиться коригувальна функція. Соціальні очікування здійснюють коригувальні впливи через тісний взаємозв'язок з рівнем домагань особистості. Вони є тим чинником, який спонукає людину постійно враховувати можливі реакції оточуючих на її домагання, на окремі дії, вчинки, на поведінку загалом. Соціальні очікування залежать від рівня адекватності домагань людини. Саме адекватний рівень домагань сприяє формуванню високого рівня соціальних очікувань і впливає на коригувальну функцію останніх.

Людські взаємини є тим сприятливим соціальним полем, на якому найкращим чином відображаються соціальні очікування, які відповідно здійснюють вплив на такі складові самосвідомості особистості, як самооцінка, домагання, рефлексія. Володіння інформацією про соціальні норми, традиції, звичаї, релігійні та політичні прагнення значущих інших позитивно відбивається на змістових параметрах соціальних очікувань і служить тієї стабільною когнітивною складовою, яка є базовою для здійснення регулятивної, посередницької, коригувальної та орієнтаційної функцій на будь-якого учасника взаємодії. Безумовно, поведінкова складова, а саме прояв регулятивної і коригувальної функцій, знаходяться в органічній єдності з

сукупністю знань про іншого учасника взаємодії, починаючи з елементарних, поверхневих знань і закінчуючи базовими, що становлять основу Я-концепції особистості. Розширення знань як про себе, так і про інших людей, оволодіння новими сферами діяльності, впливає на смислові та динамічні характеристики когнітивної складової зокрема і соціальних очікувань загалом. Зміна соціальних очікувань відбувається завдяки постійній апробації отриманої інформації, формуванню оцінкових ставлень, суджень, взаємин, що в свою чергу спонукає людину до відповідних дій, вчинків, поведінки, діяльності.

З розглянутих вище функцій соціальних очікувань ніби доречно вимальовується орієнтаційна функція, яка не дозволяє людині загубитися у вирі повсякденного життя, у розмаїтті людських взаємин. У тривалих міжособистісних взаєминах соціальні очікування відображають об'єктивну необхідність узгоджених дій: від кожного учасника взаємодії очікується певний комплекс думок, почуттів і вчинків, які відповідають його місцю в системі спільної діяльності, а саме дозволяють орієнтуватися в цій діяльності. Якщо його поведінка не відповідає цим очікуванням, то викликає відповідну реакцію учасників взаємодії – соціальні санкції. Контроль поведінки індивіда, який здійснюється через реакцію учасників взаємодії сприяє забезпеченню реалізації орієнтувальної функції соціальних очікувань. Як зазначає М.С.Бобнева [2], іноді самі очікування розглядають як різновид соціальних санкцій, які впорядковують систему людських взаємин, взаємодій в групі, орієнтують людини в соціальному середовищі. Вагоме значення в ефективній міжособистісній взаємодії, функціонуванні малої групи має інтерналізація різних санкцій. Учасники взаємодії контролюють свою поведінку й очікують схвалення або осуду з боку інших учасників взаємодії, в першу чергу значущих інших. Людська поведінка набуває певної впорядкованості, що є результатом дотримання соціальних очікувань, а відповідно і норм, оскільки очікування «правильної» або «належної» поведінки асоціюються з легітимністю, узгодженістю, що передбачається груповими нормами [2, с. 90].

Прогностична функція соціальних очікувань полягає у передбаченні перебігу подій учасника взаємодії, суб'єкта поведінки. Як правило, людина, аналізуючи соціальну ситуацію, враховує попередній досвід, вибудовує ймовірні варіанти поведінки. За умови адекватного сприйняття соціально-психологічної реальності, один з варіантів є максимально наближеним до реального ходу подій або ідентичним. Прогностична функція наповнена антиципаторним змістом. У своїй роботі «Психологія особистості. Теорія особистісних конструктів» (1955) Джордж Келлі висловив геніальну думку: «Процеси конкретної людини, у психологічному плані, спрямовуються тими каналами, у руслі яких вони антиципують події» [4]. О.В.Михальський продовжує думку Дж.Келлі, зазначає, що знаючи канали антиципації, можна передбачити «процеси людини», її майбутнє і навіть долю [5].

Роль прогностичної функції соціальних очікувань не варто недооцінювати. Вона має особливе значення у творчій, науково-дослідній діяльності, у діяльності, що пов'язана з прогнозуванням дій суб'єкта поведінки, починаючи з індивіда і закінчуючи соціумом.

Оцінювальна функція соціальних очікувань полягає у перманентній оцінці як власних суджень, дій, вчинків, висловлювань, реакцій та поведінки, так і інших учасників взаємодії. Вона реалізується через постійну апробацію та оцінку отриманої інформації, формування нових оцінок, суджень, ставлень, що в свою чергу спонукають людину до відповідних дій, вчинків, поведінки та діяльності. У повсякденних взаєминах пересічна людина чи не найбільше приходить до її застосування, оскільки процеси апробації, оцінювання, співставлення, порівняння – перманентні.

Стабілізаційна функція соціальних очікувань забезпечується через формування особистісних та групових норм. Сформовані шаблони діяльності, патерни поведінки сприяють стабілізації та інтеграції групотворчих процесів будь-якої контактної групи. Особистісні норми співвідносяться з уявленнями людини про саму себе. Порушення норм зумовлює виникнення у нього почуття провини, самоосуду, протесту проти своїх власних дій, втрату поваги до себе.

Дотримання особистісних норм пов'язане з почуттям гордості, високою самооцінкою, самоповагою, впевненістю в правильності своїх дій й позицій [2, с. 95]. Сформовані особистісні норми сприяють стабільній і ефективній діяльності особистості.

Трансформувальна функція соціальних очікувань вказує на те, що окремі трансакції діяльності суб'єкта стають нормами поведінки. Відповідно, соціальні норми трансформуються в соціальні очікування, виконуючи роль соціальних вимог, санкцій. Через взаємоузгоджені процеси інтеріоризації та екстеріоризації здійснюється поширення існуючих норм на інших учасників взаємодії, вироблення нових норм, які з особистісних часто трансформуються в групові й навпаки. Трансформувальний вплив соціальних очікувань на змістові параметри соціальних норм реалізується через інтеріоризацію та екстеріоризацію. Інтеріоризаційні процеси сприяють засвоєнню очікуваних людських взаємин, очікуваних варіантів подій, які трансформуються у внутрішні психічні утворення, суб'єктивні уявлення, особистісні норми. На їх підставі вибудовуються групові норми, які в свою чергу сприяють утворенню соціальних норм. Екстеріоризаційні процеси здійснюють зворотні перетворення. Тобто соціальна норма, прийнята групою, набуває характеру групової норми. Засвоєння групових норм кожним учасником взаємодії наділяє групову норму статусом особистісної норми. Ці два взаємоузгоджені процеси володіють не тільки високою трансформувальною здатністю, але й регулятивною. Вище зазначені аргументи окреслюють роботу двостороннього механізму регуляції соціальної поведінки особистості. У табл. 1. показано функції соціальних очікувань особистості, розкрито їх сутність та особливості реалізації. Дослідивши соціальні очікування в людських взаєминах, приходимо до таких висновків. Соціальні очікування є складним соціально-психологічним утворенням, що через низку функцій впливає на змістові параметри людських взаємин. Соціальні очікування виконують такі функції: регулятивну, посередницьку, коригувальну, орієнтаційну, прогностичну, оцінювальну, стабілізаційну і трансформувальну.

Функції соціальних очікувань особистості

№ п/п	Назва функції	Сутність	Особливості реалізації, змістові ознаки
1.	Регулятивна	регулює людські взаємини, змінює сприйняття і ставлення людини як до самої себе, так і до оточуючих, і позначається на змістових та динамічних параметрах соціальних очікувань особистості	реалізується через інтеріоризацію та екстеріоризацію, роботу двостороннього механізму регуляції соціальної поведінки особистості
2.	Посередницька	врівноважує і підтримує стан збалансованості між самосвідомістю особистості та її соціальним оточенням	реалізується через порівняння, отождолення, зіставлення «Я» і «не-Я» особистості
3.	Коригувальна	спонукає індивіда постійно враховувати можливі реакції оточуючих на його домагання, на окремі дії, вчинки, на поведінку загалом	реалізується через врахування, порівняння, співставлення можливих реакцій оточуючих на домагання індивіда
4.	Орієнтаційна	не дозволяє людині загубитися у вирі повсякденного життя, у розмаїтті людських взаємин, впливає на вибірковість контактів, взаємин, діяльності	реалізується через комплекс думок, почуттів і вчинків кожного учасника взаємодії, які відповідають його місцю і ролі в системі спільної діяльності, що дозволяє орієнтуватися індивіду в цій діяльності
5.	Прогностична	передбачення перебігу подій учасників взаємодії, суб'єктів поведінки, сприяє плануванню їх дій і прогнозуванню діяльності	аналіз соціальної ситуації, врахування попереднього досвіду, формування ймовірних варіантів поведінки
6.	Оцінювальна	полягає у перманентній оцінці як власних суджень, дій, вчинків, висловлювань реакцій та поведінки, так і інших учасників взаємодії	реалізується через постійну апробацію та оцінку отриманої інформації, формування нових оцінок, суджень, ставлень
7.	Стабілізаційна	стабілізує мікроклімат, сприяє виробленню усталених норм і патернів поведінки учасників взаємодії, сприяє інтеграції групотворчих процесів	реалізується завдяки формуванню особистісних та групових норм
8.	Трансформувальна	перехід окремих трансакцій, патернів, елементів поведінки, діяльності індивіда у норми поведінки, і навпаки	реалізується через взаємоузгоджені процеси інтеріоризації та екстеріоризації, існуючі норми поширюються на інших учасників взаємодії.

Дослідження функцій дозволяє розкрити сутність соціальних очікувань у міжособистісних взаєминах, підкреслити значення і визначити їх роль. Безумовно, становлення і розвиток особистості відбувається в діяльності, спілкуванні, міжособистісній взаємодії та реалізується завдяки злагодженій роботі функціональної системи, а не кожної функції окремо. Функції знаходяться і працюють в органічній єдності, та завдяки загальній меті, сприяють побудові моделі очікуваного результату цілеспрямованої діяльності організму з реально досягнутим. У подальших наукових пошуках буде приділена увага соціальним очікуванням як базовій складовій системи регуляції поведінки особистості, що сприяє становленню та розвитку особистості як суб'єкта самоактивності.

Список використаних джерел і літератури

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем / Петр Кузьмич Анохин. – М., 1975. – 225 с.
2. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения : монография / Марина Исидоровна Бобнева. – М. : Изд-во «Наука», 1978. – 311 с.
3. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія / Мирослав Йосипович Боришевський. – Суми : ВБ «Еллада», 2012. – 608 с.
4. Келли Дж. Теория личности : психология личных конструктов / Джордж А. Келли ; [Пер. с англ. и науч. ред. А. А. Алексеева]. – СПб. : Речь, 2000. – 249 с.
5. Михальский А. В. Психология конструирования будущего : монография / Алексей Владимирович Михальский. – М. : МГППУ, 2014. – 192 с.
6. Попович І. С. Типологічні особливості очікувань / І. С. Попович // Науковий вісник ХДУ. – Серія : психологічні науки : зб. наук. праць ХДУ / За ред. Блинової О. Є. – Вип. 1. – Т. II. – Херсон : ВД «Гельветика», 2014. – С. 64-70.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / сост. А. В. Брушлинский, К. А. Абульханова-Славская. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.

Попович Игорь Степанович – доцент, кандидат психологических наук, доцент кафедры педагогики, психологии и образовательного менеджмента Херсонского государственного университета.

СОЦИАЛЬНЫЕ ОЖИДАНИЯ В ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ

Представлены результаты исследования социальных ожиданий личности в человеческих взаимоотношениях. Подчеркнуто значение и показана роль социальных ожиданий как одного из важнейших и малоизученных социально-психологических феноменов.

Определены и изучены такие функции социальных ожиданий: регуляционная, посредническая, координирующая, ориентационная, прогностическая, оценочная, стабилизационная и трансформирующая.

Подчёркнуто, что социальные ожидания способны выступать базовой составляющей системы регуляции поведения личности. Социальные ожидания способствуют становлению и развитию личности как субъекта самоактивности.

Ключевые слова: регуляционная, посредническая, координирующая, ориентационная, прогностическая, оценочная, стабилизационная, трансформирующая функции социальных ожиданий.

Popovych Igor Stepanovych – associate professor, candidate of psychological sciences, associate professor of Pedagogy, Psychology and Educational Management of Kherson State University, Kherson, Ukraine.

SOCIAL EXPECTATIONS IN HUMAN RELATIONSHIPS

Abstract

The results of studies of social expectations of the individual in the interpersonal interaction are performed. The significance is stressed and the role of social expectations is shown as one of the most important and little-studied psychological phenomena. The assumptions of studying of social expectations of the individual are defined.

It is indicated that the overall objective of the assignment is the basis of combining the functions of a functional system. The attention that the formation and development of personality take place in the activities, communication, interpersonal interaction and implemented through coordinated work of the functional system, but

not of each function separately.

It is marked that the allocation of each function of social expectations not an easy task, as they are located together in a symbiotic relationship. Following functions of social expectations are defined and studied: regulatory, intermediary, coordinating, orientation, prognostic, estimated, stabilization and transforming.

It is emphasized that social expectations are able to act as a basic component of the system of regulation of individual behavior. It is concluded that functional system promote the construction of a model of the expected result of purposeful activity with reasonably achievable. It is summarixed that social expectations contribute to the establishment and development of the individual as a subject syelf-activity.

Key words: regulating, intermediary, coordinating, orientation, prognostic, estimated, stabilization, transforming functions social expectations.

REFERENCES

1. Anohin P. K. Oчерki po fiziologii funkcional'nyh sistem / Petr Kuz'mich Anohin. – M., 1975. – 225 s.
2. Bobneva M. I. Social'nye normy i reguljacija povedenija : monografija / Marina Isidorovna Bobneva. – M. : Izd-vo «Nauka», 1978. – 311 s.
3. Borishevs'kij M. J. Osobistist' u vimirah samosvidomosti : monografija / Miroslav Josipovich Borishevs'kij. – Sumi : VB «Ellada», 2012. – 608 s.
4. Kelli Dzh. Teorija lichnosti : psihologija lichnyh konstruktov / Dzhordzh A. Kelli ; [Per. s angl. i nauch. red. A. A. Alekseeva]. – SPb. : Rech', 2000. – 249 s.
5. Mihal'skij A. V. Psihologija konstruirovaniya budushhego : monografija / Aleksej Vladimirovich Mihal'skij. – M. : MGPPU, 2014. – 192 s.
6. Popovich I. S. Tipologichni osoblivosti ochikuvan' / I. S. Popovich // Naukovij visnik HDU. – Serija : psihologichni nauki : zb. nauk. prac' HDU / Za red. Blinovoï O. Ć. – Vip. 1. – T. II. – Herson : VD «Gel'vetika», 2014. – S. 64-70.
7. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologii / sost. A. V. Brushlinskij, K. A. Abul'hanova-Slavskaja. – SPb. : Piter, 2000. – 712 s.